

Sygn. akt IV CSK 37/07

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 25 kwietnia 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości "T" Spółki z o.o.

w O.

przeciwko Przedsiębiorstwu Budowlanemu "A" Spółce z o.o. w O.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 25 kwietnia 2007 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego [...]

z dnia 29 września 2006 r.,

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 10 maja 2006 r. Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego Przedsiębiorstwa Budowlanego „A” spółki z o.o. na rzecz powoda Syndyka Masy Upadłości „T” Spółki z o.o. kwotę 264 959,26 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 16 stycznia 2006 r., a nadto kwotę 22 063 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Na skutek apelacji pozwanego, wyrokiem z dnia 29 września 2006 r. Sąd Apelacyjny zmienił powyższy wyrok w ten sposób, że oddalił powództwo. U podstaw tego rozstrzygnięcia legły następujące ustalenia faktyczne i ich ocena prawna:

W okresie od 30 czerwca do 30 września 2003 r. powód kupił od pozwanego materiały budowlane o łącznej wartości 265 019,29 zł. Zapłata została dokonana w formie kompensaty wierzytelności pozwanego z należnościami upadłej spółki z tytułu wykonanych na rzecz pozwanego robót budowlanych. Wszelkie płatności w tej formie zostały zrealizowane w okresie od 7 lipca do 21 września 2003 r.

Wniosek o upadłość „T” Sp. z o.o. został złożony w dniu 12 grudnia 2003 r. Postanowieniem z dnia 12 lutego 2004 r. Sąd Rejonowy ogłosił upadłość powodowej spółki poprzez likwidację dłużnika. Jednocześnie wezwano wierzycieli upadłego do zgłoszenia wierzytelności i innych roszczeń w zakreślonym terminie.

Pismem z dnia 10 stycznia 2006 r. Syndyk Masy Upadłości „T” sp. z o.o. wezwał pozwanego do zapłaty żądanej pozwem kwoty 264 969,26 zł. W dniu 15 marca 2006 r. pozwany zgłosił do Sądu Rejonowego swą wierzytelność do masy upadłości oraz zarzut potrącenia wierzytelności z wierzytelnościami „T” Sp. z o.o., dochodzonymi w niniejszej sprawie.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy zasądził od powoda kwotę żadaną pozwem stwierdzając, że powództwo jest uzasadnione w świetle przepisów art. 128 ust. 1 i 3 u.p.n. w zw. z art. 134 ust. 1 u.p.n.

Sąd Apelacyjny, nie podważając powyższych ustaleń faktycznych Sądu pierwszej instancji w sprawie, dokonał odmiennej ich oceny prawnej. Sąd zwrócił uwagę, że pisma pozwanego, datowane od 7 lipca do 21 września 2003 r.,

obejmowały jego oświadczenie o potrąceniu, wskazując konkretne numery faktur wystawionych przez pozwanego za sprzedaż powodowi materiałów budowlanych. Na tych pismach zamieszczono wniosek o „zgodne zaksięgowanie kompensaty” oraz o jej potwierdzenie. W powodowej spółce pisma te zostały opatrzone pieczęcią nagłówkową oraz imienną i podpisem prezesa zarządu.

Pozwany powoływał się co prawda przed Sądem pierwszej instancji na zarzut potrącenia, lecz nie podtrzymał go w toku procesu, gdyż postępowanie upadłościowe nie zostało jeszcze zakończone, a dopuszczalność potrącenia zostanie rozstrzygnięta w tym postępowaniu. Zarzut ten nie został uwzględniony przez Sąd Okręgowy, jako sprzeczny z przepisami ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. Nr , poz. ; dalej: „p.u.n.”). W apelacji i w postępowaniu apelacyjnym pozwany podnosił natomiast zarzut kompensaty (potrącenia) umownego, a ewentualnie wnosił o rozważenie, czy przedmiotowa czynność prawna nie stanowi świadczenia w miejsce wykonania, tzw. *datio in solutum* (art. 453 k.c.).

W ocenie Sądu, przesłanki uznania czynności podjętych przez pozwanego za *datio in solutum* nie zostały spełnione, gdyż do akt nie złożono żadnych dowodów świadczących o stosownym porozumieniu stron. Wspomniane wyżej pisma wskazują na jednostronne potrącenie wierzytelności pozwanego z tytułu sprzedaży materiałów budowlanych z wierzytelnością powoda z tytułu wykonania robót budowlanych, zaś podpis i pieczęć prezesa zarządu powoda świadczą jedynie o przyjęciu do wiadomości powyższego potrącenia. Z umowy o roboty budowlane oraz umowy sprzedaży materiałów budowlanych wynikają wzajemne wierzytelności powoda i pozwanego względem siebie, które były przedmiotem potrącenia.

Rozważając bezpośrednio podstawę prawną powództwa, Sąd drugiej instancji podzielił prawidłowość ustalenia Sądu Okręgowego, że pozwany, mając 60% udziałów w powodowej spółce, był w stosunku do tej ostatniej spółką dominującą w rozumieniu art. 4 § 1 pkt 4 k.s.h. W tym stanie rzeczy, po wszczęciu postępowania upadłościowego wobec spółki „T”, zgodnie z art. 128 ust. 3 p.u.n. do czynności prawnych odpłatnych dokonanych przez upadłą Spółkę mogła znaleźć

zastosowanie sankcja bezskuteczności z mocy prawa, przewidziana w art. 128 ust. 1 p.u.n., zaś jej konsekwencją mogło być roszczenie przewidziane w art. 134 p.u.n. o zwrot w naturze lub równowartości w pieniądzu tego, co wskutek bezskutecznej czynności ubyło z majątku upadłego lub do niego nie weszło.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, pozwany zasadnie podniósł w apelacji zarzut naruszenia art. 128 ust. 1 p.u.n., albowiem powód domagał się ustalenia bezskuteczności czynności, w postaci umów sprzedaży materiałów budowlanych oraz potrącenia przez pozwanego ceny sprzedaży z wierzytelności upadłego dłużnika, które to czynności dokonane były nie przez upadłą spółkę, lecz przez pozwanego. Takie czynności, zdziałane nie przez upadłego dłużnika, a przez wierzyciela będącego w stosunku do upadłego i syndyka masy upadłości osobą trzecią, nie są objęte hipotezą normy wynikającej z art. 128 ust. 1 p.u.n.

Tym samym, w ocenie Sądu drugiej instancji, nieuzasadnione było żądanie zwrotu do masy upadłości na mocy art. 134 ust. 1 p.u.n., gdyż przesłanką tego żądania jest bezskuteczna z mocy prawa czynność upadłego. Z tego względu rozważenie dopuszczalności i skuteczności potrącenia przez pozwanego w terminie określonym w art. 128 ust. 1 p.u.n. przekraczało granice postępowania. Czynność ta miała charakter jednostronny i była dokonana na podstawie art. 498 i następnym k.c. Pozwany mając wątpliwości co do skuteczności potrącenia, przedstawił na podstawie art. 93 i następnym p.u.n. swą wierzytelność do potrącenia w postępowaniu upadłościowym. Ponieważ w chwili złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, jak i w dacie ogłoszenia upadłości jego wierzytelności były wymagalne, nie można wykluczyć skuteczności potrącenia pod warunkiem istnienia i wymagalności wierzytelności upadłej spółki. O tym jednak, zdaniem Sądu Apelacyjnego, zdecydować powinien Sąd Rejonowy w postępowaniu upadłościowym.

W sprawie można byłoby rozważyć skuteczność czynności spółki „T”, zakładając z jej strony akceptację potrącenia dokonanego przez pozwanego wobec braku wymagalności jego wierzytelności w datach potrąceń. W takiej sytuacji umowna kompensata mogłaby obejmować wierzytelności niewymagalne, a nawet przyszłe. Tego rodzaju umowa zawarta przed ogłoszeniem upadłości pomiędzy

upadłą spółką a jej wierzycielem (pozwany w niniejszej sprawie) w celu umorzenia wzajemnych wierzytelności wywarłaby skutek wobec masy upadłości, jeśli potrącenie wzajemnych długów byłoby dopuszczalne także po ogłoszeniu upadłości, tj. jeśli oba długi istniały w dacie ogłoszenia upadłości, chociażby termin uiszczenia jednego z nich jeszcze nie nastąpił. Problem ten nie mógł jednak, w ocenie Sądu drugiej instancji, być rozstrzygnięty jednoznacznie, skoro powód nie przedstawił, jakie konkretnie wierzytelności spółki „T” miały być przedmiotem potrącenia. Nie wiadomo także, czy były one wymagalne.

Sąd Apelacyjny zauważył także, że roszczenie z art. 134 ust. 1 p.u.n. powstaje wówczas, gdy wskutek bezskutecznej czynności coś ubyło z majątku upadłego lub do niego nie weszło. Celem tej regulacji jest przeciwdziałanie pokrzywdzeniu ogółu wierzycieli reprezentowanych w postępowaniu upadłościowym przez syndyka. W postępowaniu nie ustalono jednak, aby wskutek czynności upadłej spółki „T” coś nie weszło do jej majątku; nie można także mówić, że coś ubyło, skoro problem potrącenia stanowi przedmiot rozważań w postępowaniu upadłościowym.

Skargę kasacyjną od powyższego wyroku powód oparł na podstawie naruszenia prawa materialnego, w jej ramach zarzucając zaskarżonemu wyrokowi naruszenie: 1) art. 128 ust. 1 p.u.n. przez jego niewłaściwe zastosowanie wskutek uznania, że T. Sp. z o.o. nie dokonała czynności prawnej, której bezskuteczność z mocy prawa należałoby orzec na podstawie tego przepisu, a w szczególności że nie zawarła umów sprzedaży materiałów budowlanych w terminie sześciu miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, zaś czynności tej dokonała tylko pozwana „A” Sp. z o.o. w O; 2) art. 128 ust. 1 p.u.n. w zw. z art. 128 ust. 3 p.u.n. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie na skutek bezpodstawnego uznania, że stan faktyczny niniejszej sprawy tego nie uzasadnia; 3) art. 134 ust. 1 p.u.n. w zw. z art. 128 ust. 1 i 3 p.u.n. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie na skutek uznania, że w postępowaniu nie ustalono, iż na skutek czynności upadłego cokolwiek nie weszło do jego majątku lub coś z niego ubyło; 4) art. 65 § 1 k.c. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że treść przedłożonych przez powoda dokumentów kompensaty oraz dokumentu księgowego wskazującego na przyjęty przez strony sposób rozliczeń nie ujawniają zgodnej woli obu stron

odnośnie do tzw. rozliczenia się saldami; 5) art. 498 § 1 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i w konsekwencji uznanie, że ze względu na potencjalną możliwość braku wymagalności wierzytelności T. Sp. z o.o., wierzytelności te nie mogły zostać skutecznie potrącone z wierzytelnościami wzajemnymi „A” Sp. z o.o. w drodze jednostronnego oświadczenia woli tej ostatniej spółki.

Wskazując na powyższą podstawę zaskarżenia i podniesione w jej granicach zarzuty, skarżący wnosił o uchylenie i zmianę zaskarżonego wyroku w całości poprzez oddalenie w całości apelacji pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Nadto skarżący powód wnosił o zasądzenia na jego rzecz od pozwanego kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany wnosił o jej oddalenie oraz o zasądzenie kosztów procesu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. U podstaw zaskarżonego orzeczenia legł wadliwy pogląd, według którego w sprawie nie ma zastosowania art. 128 ust. 1 p.u.n., bowiem w przepisie tym chodzi o czynności prawne działane przez upadłego, podczas gdy dokonał ich pozwany, który zarówno dla upadłego jak i syndyka masy upadłości spółki T jest osobą trzecią.

Przypomnieć należy, że jak wynika z art. 128 ust. 1 i 3 p.u.n., czynności prawne dokonane przez upadłego, m.in. ze spółką dominującą, w terminie sześciu miesięcy przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, są bezskuteczne w stosunku do masy upadłości. Jak ustalono w sprawie, w tym terminie pozwany sprzedał upadłemu materiały budowlane, a zapłata za nie dokonana została w formie tzw. kompensaty z wierzytelnością należną upadłemu od pozwanego z tytułu wykonanych robót budowlanych. Wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego, nie są to czynności prawne działane wyłącznie przez pozwanego. Chodzi tu bowiem o umowy, a więc czynności prawne dwustronne, a zatem działane przez obie strony, niewątpliwie także przez upadłego. Zarówno umowa sprzedaży materiałów budowlanych jak i umowa o roboty budowlane są czynnościami prawnymi odpłatnymi. Upadły zawsze przy tym dokonuje tych czynności z osobą

trzecią zarówno w stosunku do niego jak i do masy upadłości. W art. 128 p.u.n. chodzi o czynności prawne działane właśnie z osobą trzecią, i to w przepisie tym wyraźnie określonej. Tą trzecią osobą jest także inna spółka, jeżeli czynności prawnej dokonał z nią upadły będący spółką, w której ta inna spółka jest spółką dominującą (art. 128 ust. 3 p.u.n.). Spełnione zatem, wbrew odmiennej ocenie Sądu drugiej instancji, zostały przesłanki określone w art. 128 ust. 1 i 3 p.u.n. Jednostronną czynnością prawną było tylko oświadczenie woli pozwanego o potrąceniu, jednakże stanowiło ono jedynie czynność zmierzającą do wykonania umowy sprzedaży, która z mocy art. 128 ust. 1 p.u.n. była w stosunku do masy upadłości bezskuteczna. Jeżeli natomiast wolą upadłego i pozwanego było umorzenie wzajemnych wierzytelności poprzez wzajemne kompensowanie wynikających z zawartych przez nich umów, to skuteczność takiej kompensaty również warunkowana jest skutecznością tych umów.

Jak trafnie zarzucał skarżący, wskutek czynności prawnych dokonanych przez upadłego i pozwanego, do masy upadłości nie weszła należność z tytułu wykonanych robót budowlanych, wyszła zaś z niej należna pozwanemu zapłata za sprzedane materiały budowlane. W ten sposób doszło do zaspokojenia jednego z wierzycieli kosztem pozostałych. Przypomnieć należy, że syndyk masy upadłości reprezentuje interesy wszystkich wierzycieli, którzy zgłosili swe wierzytelności w postępowaniu upadłościowym, zaspakajając ich według reguł tego postępowania. Jak wyjaśniał już Sąd Najwyższy, dokonując wykładni art. 55 § 1 pr. upadłościowego, którego odpowiednikiem jest obecnie art. 134 p.u.n., celem tego przepisu była ochrona interesu wierzycieli przed skutkami czynności prawnych dłużnika, które polegały na obciążeniu jego majątku, a który to majątek w nieodległym czasie stawał się masą upadłości (por. uzasadnienie wyroku z dnia 22 czerwca 2006 r., V CSK 76/06 (MoP 2006, nr 14, s. 735). Pogląd ten zachowuje aktualność na gruncie art. 134 p.u.n.

Jeżeli chodzi o zarzuty odnoszące się do kwestii potrącenia, należy wskazać, że, wbrew pogładowi wyrażonemu przez Sąd Apelacyjny, zgłoszenie wierzytelności w postępowaniu upadłościowym co do zasady nie wyłącza możliwości zgłoszenia zarzutu potrącenia tej wierzytelności w procesie. W uchwale z dnia 23 stycznia 2007 r., III CZP 125/06 (BSN 2007, nr 1, s. 11) Sąd Najwyższy

uznał, że dopuszczalne jest zgłoszenie zarzutu potrącenia przez wierzyciela upadłego w procesie wytoczonym przeciwko niemu przez syndyka masy upadłości w sytuacji, w której przedstawiona do potrącenia wierzytelność została przed wytoczeniem powództwa zgłoszona w postępowaniu upadłościowym wraz z zarzutem potrącenia z wierzytelnością aktualnie dochodzoną przez syndyka. Dopuszczalność zarzutu potrącenia nie oznacza jeszcze, że w każdym wypadku zarzut taki może być uwzględniony. Wyjaśnienia wymaga bowiem także, czy zgłoszenie takiego zarzutu jest skuteczne w sytuacji, w której wierzytelność potrącana wynika z bezskutecznej umowy. Rozważanie tej kwestii jest przedwczesne, skoro Sąd drugiej instancji, wychodząc z odmiennego założenia, nie przedstawił własnej oceny w tym zakresie.

Wobec powyższego Sąd najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c.